

БИБЛИОТЕКА СВОБ. УНИВЕРС.

СТЕФАНЪ С. БОБЧЕВЪ

ПОЛУЧЕНО НА

14.12.1905

1905

~~VIII-9 #3~~ *Романовъ*

МИТРОПОЛИТЪ КЛИМЕНТЪ

(* 1841 † 1901 г.)



(Отпечатъкъ отъ „Българска Сбирка,* 1901 г. кн. VII).



СОФИЯ,

Печатница на П. М. Вазайтовъ

1901.

II 1147
БИБЛИОТЕКА СВОБ. УНИВЕРС.

Вх. № 1419

Получено на 20/IV 1966 г.

МИТРОПОЛИТЪ КЛИМЕНТЪ.

(* 1841 † 1901).

I.

Въ лицето на митрополита Климента изчезва за българския народъ нѣщо повече отъ единъ духовенъ святителъ, — изчезва единъ знаменитъ народенъ просвѣтителъ и личенъ общественъ дѣецъ отъ типа на най-свѣтлитѣ и най-многозаслужилитѣ подвижници. Неговата паметъ става толкозъ повече скъпа, като се помисли, че той гине въ години и възраст, когато можеше да продължава многополезна дѣятелность. Духовнитѣ иерарси въ други страни, па и голѣма частъ у насъ, иматъ житейски условия и възможность за едно дълго съществуване. Оздравеность на поминѣка, сравнителна охолность въ живота, естествена тишина и безбурность на житейското море за тѣхъ доставятъ елементи на по-голѣма дълговѣкность. За митрополита Климента духовниятъ санъ сѣкашъ не бѣше приетъ да донесе друго освѣнъ уголѣмяване на грижитѣ, нарастване неволята, прѣмахване всѣкакво спокойствие, сѣкашъ бѣше само за бури, бури, бури... въ туй море, на което той видѣ края на 9 юлий т. г. по 5¹/₂ часа подвръ пладнѣ.

Нищо по-мѣчно отъ колкото да се произнесешъ безпристрастно, обективно за човѣка надъ неговия прѣсенъ още гробъ. Но това още не ще каже, че единъ знаменитъ общественъ работникъ, като митрополитъ Климента, трѣбва да остане безъ спомени, да остане безъ една оцѣнка при заминаването му. Ако всѣки съврѣменникъ е длъженъ да каже което знае за великия си съотечественикъ, то нѣма защо да се чака години за да внесе и всѣки, щото дължи за характеристиката, освѣтленето на личността или дѣлата ѝ. Митрополитъ Климентъ, при това, не е отъ онѣзи дѣйци, за които трѣбва

да се правят голѣми издирвания, за да се очертае лика имъ. Изисканостъта на фигурата му е обръщала внимание въ всѣко положение и стѣпка на живота му, въ всѣка негова дѣятелностъ, въ всѣко събитие на живота на неговия народъ.*)

Има личности, върху които Провидѣнието слага прѣста си въ момента на появяването имъ въ свѣта. Тѣ сж прѣдопрѣдѣлени да бждатъ вѣчни служители на една идея, на единъ идеалъ, на едно дѣло. Тѣ понасятъ кръста на служенето си въ най-ранни години и нищо не ги спира да го носятъ до край животъ. Тѣ не знаятъ умора, не знаятъ спира. Нищо ги не стрѣска, та да се отбиятъ отъ пътя си; напротивъ, всѣка стѣпка идва като че да ги кали още повече, да ги направи по-мжжественни, по-рѣшителни, по-енергични. Тѣ спиратъ своето поприще съ спирането на послѣдното имъ дихане. Въ историята на българския народъ съ такива идеални личности изобилва по-особно духовната областъ. Къмъ нея принадлежатъ почти най-свѣтлиѣ фигури и дѣйци, като се почне отъ светитѣ равноапостолни братия и тѣхнитѣ ученици, като се върви прѣзъ всички неволни врѣмена—отъ врѣме на падането България, прѣзъ епохата на патриарха Ефтимия, и се дойде до исполнителитѣ свѣтли образи на О. Паисия, Епископъ Софрония, двамата Неофитовци, Илариона Макариополски и други. Носителитѣ на единъ чистъ патриотизмъ, на едно свѣтло народно съзнание, проповѣдниците на дълга къмъ святата родина и майка-черква, разпространителитѣ на евангелски и чо-

*) Както и другитѣ наши видни обществени дѣйци и заслужили мжже, митрополитъ Климентъ не бше честитъ приживѣ да има една колко годъ свое на и пълна биография. За него има нѣщо казано въ нѣкои истории на литературата, въ „Български периодически печатъ“ отъ Юр. Ивановъ и въ нѣкои отъ вѣстниците ни. При писането на той ми очеркъ, тукъ, азъ не разполагамъ съ възможностъ и книжовни пособия за да укажа на книжнината за покойния свителъ. Имамъ прѣдъ очи само нѣколко доста пълни биографии, които му посветиха: 1) в. „Миръ“, бр. 992 отъ 12 юлий, статья „Мит. Климентъ“, отъ редакцията; 2) в. „Миръ“ бр. 993 статья отъ *Ив. Вазовъ*: „Мит. Климентъ при Царя“. Тъзи статья почти цѣла е прѣведена и прѣпечатана въ руския вѣстникъ „С.-П. терб. Вѣдомости“; 3) *Български Търговски Вѣстникъ*, отъ 12 юлий; въ сжщия вѣстникъ отъ 11, 12, 13 юлий сж напечатани най-голѣми и точни подробности за смъртъта и погребението на покойния търновски свителъ; 4) в. *България* броеве отъ 12 юлий № 90—уводна статья: „Климентъ“, и друга „Митрополитъ Климентъ“ въ бр. 96 и 99; 5) *Църковенъ Вѣстникъ*, както се и падаше, посвети цѣлия си 14 брой отъ 14 юлий на паметъта на високопрѣвос. Климентъ, а именно а) † Митрополитъ Климентъ, отъ Ц.; б) Черти изъ живота на блаженопочившаго митрополита Климента; в) цѣлата лѣтописъ; г) Единъ споменъ за високопрѣвос. Климентъ; д) Радость при ржкополагането на архимандритъ Климентъ въ епископски чинъ.—Всички други бълг. вѣстници, съ малки изключения, сжщо посветиха по единъ съчувственъ некрологъ и по нѣколко думи за покойния, но поже не разполагамъ съ тѣхъ не ги и посочваме.

вѣшки свѣтлини въ далечно и близко минало въ нашата срѣда—сж били прѣимущественно духовни лица. Ако Кирилъ и Методий напуснаха високо сановно положение и спокойствие, за да дадатъ книга и евангелска свѣтлина на българския народъ, а чрѣвъ него, и на цѣло славянство, безъ да се стрѣснатъ отъ ненадвигаеми спънки и всевъзможни гонения; ако ученицитѣ имъ съ Св. Климента на чело се бориха като безкористни ратници за закрѣпване вѣрата и просвѣщението между своитѣ съотечественици; ако другитѣ духовни лица въ всичко врѣме поддържатъ българската книжнина; ако патриархъ Ефтимий се въздигна до недосегаемо положение по чистота и възвишеностъ въ характера, самопожертвование за своитѣ, неустрашимостъ прѣдъ туркитѣ груби побѣдители, — то прѣвъ цѣлото тежко робство на България, редомъ съ прѣднитѣ ѝ хора, много пати на чело на тѣхъ, заставатъ, вѣрватъ и работятъ духовни лица — като се захване отъ единъ велможенъ владика Парчевичъ, та се свърши съ скромнитѣ носители на расото—духовницитѣ таксидиоти отъ Хилендарския и Рилски манастири.

И забѣлжително явление! Възраждането на българския народъ датира отъ чудотворната книга на единъ знаменитъ духовенъ мъжъ—отецъ Паисиевата „История Славяно-Болгарская,¹⁾“ на която прѣки подражатели и продължатели се явяватъ пакъ въ лицата на духовни личности—на отца перимонаха Спиридона²⁾ и на отца Софрония, епископъ Врачански. И това върви все така. Духовници—таксидиоти³⁾ учатъ на българска книга, съ панакидата и наустницата, желающитѣ българчета и, като нѣкои весталки, треперятъ надъ запазенитѣ отъ тѣхъ лъчици на българска просвѣта, додѣ се явяватъ по едри и по-мощни будители и просвѣтители. Двама Неофитовци⁴⁾ изижкватъ изъ калугерска срѣда и ни даватъ

¹⁾ „Исторія Славяно-болгарская“ на отца Паисія има у насъ едно научно и хубаво уредено издание отъ Ал. Тодоровъ, „Трѣмъ на българската словесностъ. Паисі Хилендарски: Исторія Слав.-болгарская 1762“. Пловдивъ, 1898.

²⁾ Отецъ Спиридоновата „Исторія во кратцѣ о болгарскомъ народѣ славянскомъ, сочиненя и списаня въ лѣто 1792,“ е стѣкмена за издание отъ В. Н. Златареки и издаде Св. Синодъ на българ. црква. София, 1900 год.

³⁾ Духовницитѣ таксидиоти бѣха пктуващи калугери, прѣимущественно отъ Св. Горския Хилендарски манастиръ и отъ Рилския, които обикаляха изъ България, нѣкои по нѣкадѣ се засѣдваха по-дълго врѣме въ метохитѣ, проповѣдваха, събираха помощи за манастиритѣ и учеа българчетата по велитѣ — тогавашнитѣ школя.—които бѣха станчки при черковитѣ или въ самитѣ метохи.

⁴⁾ Неофитъ Рилски и Неофитъ Бозвелията. Първитѣ биде патоваренъ съ откриването на първото Габровско училище и приготви взаимно-училищнитѣ таблици. Вториятъ е патриархътъ на българския черковенъ въ-

просвѣтителна дѣятелностъ, съ одобрението на Руското правителство, която даде маса полезни и хубави плодове. Много българчета по онова врѣме забълнуваха да идатъ да се учатъ въ Русия, и особно въ Одеса. Нататъкъ потегля сърдце и на Василия Друмевъ, рожба на тая епоха—бждяция митрополитъ Климентъ.

Въ 1858 г. съ прѣпоржката на загниздалия се въ Цариградъ народенъ дѣецъ Драгана Цанковъ, Василь Друмевъ заминава за Одеса и постжива тамъ въ мѣстната „духовна семинария,“ свършва я, влазя въ Киевската духовна академия, завършва курса въ 1869 г. и добива степенъ „кандидатъ богословіи.“ Друмевъ се учи въ Русия въ едно врѣме, когато бѣше пълния разцвѣтъ на новата литература и обществена работа; когато въ книжовното поле се появяваха и най-много подвизаваха писатели като Графъ Толстой, Тургеневъ, Гончаровъ, Островский, Достоевски, професори—като Грановский, Погодинъ, Соловьевъ и др., а въ общественото—реформаторитъ—Самаринъ, Аксаковци, князь Черкаски, които докараха освобождението на крестьянитъ, земската и сѣдебна реформа. При подобни условия, възприемчивата млада натура не може да не се поддаде на въздѣйствието, дори когато не е надарена съ особенъ талантъ. Друмевъ, напротивъ, бѣше отбѣлженъ съ богати дарби, съ душа, приготвена за богати посѣви и той възприе отбраното семе и, прѣзъ всичкия си животъ, остана идеалистъ, остана безкористенъ дѣецъ, остана свѣтълъ типъ на народенъ служителъ, каквито бѣха неговитъ обществени учители въ Русия.

II.

Василь Друмевъ прѣстѣпи рано прѣзъ прага на живота. Врѣмето бѣше таково. Клетата, двойно поробена и невѣжественна България въ това врѣме повикваше много пхти на работа и недоприготвенитъ и недоукитъ; както по-рано, па и тогазъ, за нея бѣха цѣнни и услугитъ на самоукитъ. 18—19 годишниятъ момъкъ, още ученикъ въ Одеса, вече е авторъ на една много четена и много хубава за врѣмето си повѣсть „Нешастна фамилия,“ печатана за първи пхтъ въ „Български Книжници“ отъ 1860 г. Тази повѣсть създаде дори име на Друмева. Едва навършилъ двацетъ години (1852) горещото му сърдце не му дава мира при извѣстието, че въ Бѣлградъ се готви да се рѣшава сѣдбоносния въпросъ за освобождението на

България. И той се озовава при знаменития Раковски, който, вѣрующъ и ентузиастъ, се споразумѣваше съ сърбитѣ за една солидарна дѣятелностъ, отъ която никакъ не излѣзе онова, що се очакваше. Сърбитѣ добиха до нѣкадѣ своето — подиръ извѣстното бомбардиране на столицата си. Но българската легия, станала вече неугодна, се намѣри въ положението на мавра у Шекспировия „Отелло.“ Младиятъ Друмевъ, близъкъ до Раковски, на когото врѣменно бѣ и дѣловодителъ, близъкъ и на х. Димитра и Караджата, на които чете чувствата и плановѣтъ, дълбоко западнали въ тайницитѣ на душитѣ,⁸⁾ се видѣ, както всички други въ неволята „на немилъ и недрагъ,“ въ голѣма оскъдия, и, въ напаногонъ, заболѣва отъ тифъ. Съ голѣми лишения се връща той по-късно въ Одеса и изпросва отъ добрия ректоръ на семинарията отецъ Чемени да продължи учението си.⁹⁾

По-късно, като свършва високия курсъ на богословскитѣ науки въ Киевъ, той бива поканенъ въ Браила за учителъ и управителъ на българскитѣ училища, като същеврѣменно, и не слѣдъ много, той взема живо участие въ съставянето на „Българското Книжно Дружество,“ на което дълго врѣме бѣше единъ енергиченъ поддържателъ, и на „Периодическо Списание“ — единъ отъ най-трудолюбивитѣ редактори.¹⁰⁾ Писателството и учителството бѣха първитѣ обществени служби на човѣка, който относѣ продължи любимитѣ си занятия и въ трудното поприще на български святителъ. Имаше въ турско врѣме по-безкористна, по-полезна и по-патриотическа кариера, а то сигурно Друмевъ щѣше да избере нея, защото цѣлиятъ му животъ бѣше безкористно служене народу.

Безъ домогване да се прави тукъ каква и да било оцѣнка на литературнитѣ му трудове, трѣбва да се каже утвърдително, че както повѣстѣта му „Нещастна фамилия“, така и драмата „Иванку, убиецътъ на Асѣня“, съставена въ 1871 — 72 г., прѣзъ зимата, и издадена за пръвъ пѣтъ на 1872 г., произведоха силно впечатлѣние, четени бѣха отъ всички, учени наустъ, а „Иванко“ и до сега, вече 30 години, не слезя отъ сцената. Това доказва едно: че младиятъ Друмевъ бѣ написалъ и дръпналъ по оная корда, която бѣ най-чувствителна за съотечественицитѣ. Ако повѣстѣта трогваше и покѣрт-

⁸⁾ Църковенъ вѣстникъ, бр. 14, стр. 2.

⁹⁾ Ibid.

¹⁰⁾ Подробности за това въ в. „България“ броеве 96, 99.

ваше сърдцето съ описанията на черното тегло, участието на българина, особно въ началото на XIX столѣтие, драмата извикваше духа къмъ много по-отдавнашно минало, къмъ врѣмето когато и „българитѣ сж имали царство“, когато сж имали държавенъ животъ, разпокъсанъ отъ несъгласия, но и не лишени отъ людие като отца Ивана. По общественото си и културно въздѣйствиє двата първи трудове на В. Друмева имаха грамадно значение и завзеха едно отъ най-първитѣ мѣста между нашитѣ изящни творения.

На „Периодическо Списание“ В. Друмевъ даде приноси, които се забѣлжиха твърдѣ много. Той бѣше наедно съ М. Дриновъ, Н. Богчевъ и В. Стояновъ единъ отъ най-якитѣ стълпове, върху които почиваше сществуването на цѣлото дружество. Тѣхнитѣ трудове дадоха отпечатъка и направление на „Пер. Списание“, появението и продължението на което се посрѣщна съ готовност на всѣкъдѣ изъ отечеството ни. Такива статии, каквито бѣха Друмевитѣ 1) *За отхраната*, (Пер. Спис. I, II и IV); 2) *Иерархическата наредба на черковата*, (П. С. VII и VIII); 3) *Намѣсването на свѣтската власть въ черковнитѣ работи* (П. С. XI и XII), можаха, и тогазъ и сега, да бждатъ едно украшение на нашата литература. А критическитѣ му бѣлжки и рецензии, повечето по учебно-педагогически книги, едва ли не сж и до сега между най-хубавитѣ трудове по своя родъ.¹¹⁾ Друмевъ внасяше въ своитѣ произведения не блѣсъкъ, не шумъ, не цвѣтистостъ, а смисълъ, енергия и потикъ къмъ доброто и полезното. Това, което ги правѣше цѣнни за съврѣменницитѣ и което не имѣ

¹¹⁾ Печатнитѣ трудове на митрополита Климента сж изброени по-подробно въ поменатитѣ броеве на в. „Българинъ“. Неговитѣ по-главни критически статии сж слѣднитѣ: 1) Рецензия за „Бащинъ языкъ за малки дѣца“ отъ г. Д. В. Манчовъ, 1871 г. П. Сп. IV кн., стр. 110—126. 2) Критика за „Пространенъ християнски катихизисъ“. Прѣв. Хр. Г. Дановъ, Виена 1869; „Малкъ православенъ катихизисъ“, нареденъ отъ Г. Груевъ, Виена 1869. П. Сп., V и VI кн. стр. 253—397. 3) Критика на „За богомилството“ отъ Райча Каролевъ, П. Сп. 2 изд. София, 1882 на стр. 133—158. 4) Критика за „Читанка за приготвяне къмъ граматика.“ Събрана отъ Т. Икономовъ, Виена, 1874. П. Сп. IX—X кн., стр. 158—174. 5) Въ П. Сп. IX и X кн. сж напечатани рецензии и за слѣднитѣ книги: „Рѣководство къмъ Физиката“ отъ П. Н. Гюзелевъ, Прага 1874 год., — „История на православната християнска черкова“ отъ г. Д. Т. Душановъ, Виена, 1874 г., — „Втора читанка за ученици въ главни училища“, отъ Хр. Г. Дановъ; — „Начално наставление въ православната християнска вѣра“ Прѣведе Д. В. Манчовъ, Виена, 1874 и Букуваря отъ Д. Благовъ, Виена, 1874 г.

Освѣтътъзи трудове той почена слѣдъ „Нещастна фамилия“ и напечатана една друга повѣсть: „Чуждото си е винаги чуждо или ученикъ и благодѣтель“, които, чини ми се, не изкара до края (въмамъ възможность да направи справка).

отнема и да сега свѣжестъта, е хубавия, чистъ и ясенъ български езикъ, лекия слогъ, както облагородителнитѣ и възпитателни елементи, съ които тѣ сж проникнати. Въ творенията на Друмева се проявяваше тази кристална душа, която той носѣ прѣзъ всичкия си животъ и за запазване на която той принесе многократни скъпи жъртви.

Друмевъ е творецъ и на нѣкои стихотворения и малки статии, които не сж още издирени. А вече като епископъ Климентъ Браницки той списвѣ издаваемото мѣсечно периодическо списание „Духовенъ прочитъ“, което излѣзе въ Търново отъ м. мартъ 1881 г. до февр. 1882 г. Тукъ вече прѣобладава Климентъ, духовния ораторъ и проповѣдникъ. Въ това списание сж печатани нѣкои отъ рѣчитѣ му — образци на изящество, краснорѣчие, енергия и родолюбие. Казватъ, че нѣколко цѣни книжовни трудове на Климента загинали въ злокобната за него 1893 година, когато той биде откаранъ въ Гложенския манастиръ.

Онова, което се знае положително, то е, че единъ неговъ трудъ, приготвенъ прѣди десетина години „За управлението на българската православна църква“ бѣ запазенъ и се намѣрваше у него готовъ за печатъ. Българското общество има право да иска да узнае мислитѣ на единъ свой отличенъ иерархъ върху „православната ни черкова“ и нейното управление, а длъжностъ на управляющитѣ на тази черкова е да го издадатъ, ако не за друго, поне за отдаване толкозъ заслужената честь на единъ иерархъ-литераторъ — сравнителна рѣдкостъ въ по-новото ни врѣме.

Не може да не се признае едно безспорно обстоятелство, Василь Друмевъ и съ книжовнитѣ си трудове сполучи да си извоюва едно лично мѣсто като български книжовникъ. Като не работи много и не даде много на българската книжнина, не ще каже, че той не можеше и не щѣше да създаде много по-хубави нѣща отъ ония, които остави. Но той не можѣ да работи. Обществено-черковното бреме, което понесе рано въ живота си (отъ 1873 г.), не му даваше свободно врѣме за тихо кабинетно съерѣдоточаване на книжовника. При все това, литературното наслѣдство, което той остави на родината си, пакъ е достатъчно, и по количество и по качество, да му даде правото на виденъ български книжовникъ. Историкътъ на българската литература не може да игнорува това име и тогазъ,

когато неговитѣ хубави произведения бждатъ засѣнени отъ оригинални, изящни творения на нови българи таланти, каквито, нека вѣрваме, ще се народятъ и въ нашето.

Климентовитѣ произведения не ще загубятъ своята историко-литературна цѣна и тогазъ и всѣкога тѣ ще се държатъ високо поради упражненото отъ тѣхъ възпитателно въздѣйствиe върху обществото.

III.

В. Друмевъ бѣше добилъ духовно образование. Когато залѣганията на българскитѣ дѣйци въ Цариградъ, подпомогнати отъ съдѣйствието на цѣлия български народъ и отъ енергичния напоръ на влашката емиграция, се вѣнчаха съ сполука; когато Иларионъ Макариополски, Гавриилъ Кръстевичъ, Славейковъ и другитѣ ратници по въпроса видѣха пълния си триумфъ; когато единъ султански фирманъ отъ 1870 г. февр. 27 припозна една отдѣлна българска черкова, съ областъ отъ Дунава до Бѣло море и отъ Черно море до Охридско езеро, като обемаше въ границитѣ си почти всички български населенія, когато въ Цариградъ се свика първия народенъ съборъ отъ всички българи низъ разнитѣ краища на отечеството ни (1871), и единъ български иерархъ възседна на прѣстола на Ефтимиевци (1872 г.),¹²⁾ тогазъ въ душата на Друмева, както и на мнозина като него, блѣсва онази искра, която отдавна бѣ запалена, но не се още проявяваше. Величественитѣ сѣнки на Паисия, Софрония и Неофитовци се изпрѣчватъ напредъ му и начертаватъ цѣла програма за прѣдстояща святителска дѣятелность.

Срѣщата му съ Тодоръ Икономовъ, съученикъ отъ Киевъ и съмишленникъ по нѣкои черковно-народни въпроси, още повече утвърдява В. Друмева въ мисълта да задигне и понесе кръста на единъ български калугеръ. Въ срѣдата на 1873 година Друмевъ е вече ржкоположенъ въ иеромонашески чинъ отъ Доростоло-Червенския митрополитъ Григорий и наскоро произведенъ архимандритъ-протосингелъ на Доростоло-Червенската митрополия съ името Климентъ. Това ржкопологане бѣ-

¹²⁾ Тази епоха на цариградската дѣятелность по черковния въпросъ и възраждането е доста пълно отъ фактическа страна описана отъ П. П. Карапетровъ въ „Кратка история на българ. черкова“. Сръдецъ, 1894 и въ „Сбирка отъ статии“. Ср. Т. С. Бурмовитѣ статии: „Бълг.-грцката черковна разпра“ и моитѣ статии: за Т. Икономова „Изъ Царигр. ми спомени“ (Б. Сб. I); Какъвъ бѣше Г. Кръстевичъ (Б. Сб., VI, стр. 5—21) и „Ил. Ст. Михайловеки“ (Б. Сб. VII, 349—362).

ше цѣло събитие за българския свѣтъ. То даваше сѣкашъ едно ново, блѣскаво свидѣтелство на младата, токо що възстановена черкова. То прогласяваше на високо, че въ тѣзи черкова достойно могатъ вече да встѣпятъ като нейни служители и най-личнитѣ просвѣтени сили на България. Отъ тоя моментъ калугерътъ Климентъ, като помощникъ на русенския владика, се прѣдава още повече на онова служение, което винаги за него е било единъ идеалъ. Въ 1874 година той е произведенъ за епископъ съ титлата Бранички.¹³⁾ Въ епископския си санъ прѣосвященный Климентъ се посветява на уреждане епархиялнитѣ дѣла и училищата въ окръжията Силистренско, Разградско и Тулчанско, тѣй като по него врѣме училищата бѣха подъ вѣдомството на черковата. Въ врѣме на злочеститѣ 1876 - 77 години той насърдчва, утѣшава, въодушевява оплашеннитѣ, пострадалитѣ, отчаянитѣ. Въ врѣме на освободителната война, той не загубва духъ, посрѣща и изпроважда изтрѣпналитѣ отъ плѣнъ и пожаръ селени и граждани, дава имъ благи съвѣти и насърдчвания, намѣрва имъ убѣжища, набавя имъ врѣменно храна и ходатайствува зарадъ нуждающитѣ се покровителство и милость. Въ това врѣме, когато Русе е изложенъ на бомбардиране и опасность, а обсадата отъ страна на воюющитѣ руски войски отъ день на день ставаше по-гибелна, епископу Клименту се правѣха прѣдложения отъ руска страна да прибѣгне въ ближния до града руски лагеръ. Но той си спомни поведението на подвижника патриархъ Ефтимия при прѣвземането на Търново и намѣри, че въ такива сѣдбоносни дни архипастирътъ е длъженъ съ самопожертвование да стои при своитѣ и да сподѣля тѣхната участь. И той бѣше честитъ да посрѣщне рускитѣ войски първи, на чело на депутация отъ русенски прѣдни хора и да поздрави съ дълбоко благодарственно слово доблестнитѣ войски на Царя Освободителя.

Отъ тоя моментъ за прѣосвященный Климентъ се почва новъ периодъ въ неговия многострадаленъ животъ. Той получава сѣкашъ назначението да служи за нѣкакъвъ помирителъ посрѣдникъ между България и Русия. Три пкти слѣдъ това

¹³⁾ Титлата епископъ Бранички, която прѣосв. Климентъ носи до 1884 год., когато се ръкоположи и потвърди за Търновски титуларенъ митрополитъ, е заета отъ нѣкогашното сега вече историческо название: *браничка* епархия въ Македония.

той бива не само помирителъ, но веднажъ и рѣшаващъ съдбоносецъ на отношенията между Русия, руския царь и България.

Освобождението откри нова ера за България. Би помирили нѣкой, че съ тази нова ера се появяватъ и нови дѣйци. А това не стана никакъ. Какъ старитѣ, какъ работницитѣ на доосвободителната епоха понесоха на плещитѣ си новитѣ бремена, които създаде или извика новиятъ редъ на работитѣ. Твърдѣ малко нови сили се явиха и присъединиха къмъ старитѣ. Браницкиятъ епископъ продължи изпълнението на своята святителска задача, сега съ още по-голямъ ревностъ. Руситѣ сж още въ Санъ-Стефано, и той е повиканъ на събранието, свикано по инициативата на М. Дриновъ, за да се изработи и поднесе благодарственъ адресъ Царю-Освободителю. При избора на депутацията, която трѣбваше да поднесе тоя адресъ, първо мѣсто принадлежи нему; при сношенията между освободители и освободени прѣзъ всичко врѣме на окупацията той играе една видна помирителна роль; въ Народното Събрание, което създава конституцията ни, той взема дѣятелно участие, като прѣдставителъ и участвува въ избора на князь Александра, посрѣща го, бива избранъ да поднесе съ дѣдо Антима новъ благодарственъ адресъ отъ българския народъ Царю-Освободителю и изпълня това си прѣдставление прѣдъ руския царь съ достоинство.

Прѣосвященный Климентъ върши своята помирителна мисия прѣзъ цѣлия си архипастирски животъ. Когато първиятъ князь на България бѣше принуденъ да поеме оставката на първия си кабинетъ и стана нужда да се състави едно „помирително“ министерство съ довѣрие на всички партии, князь Александръ прибѣгва до неговитѣ услуги, и Прѣосв. Климентъ приема, защото разбира високото значение на трудното положение. Когато се посѣга твърдѣ необмислено и безцѣлно на Българската Конституция и наставатъ пълномощията, високопрѣосв. Климентъ не се никакъ замисля да застане на страната на защитницитѣ ѝ, дори да посочи несъответнната роль, въ която бѣше ветхилъ единъ руски прѣдставителъ — тогавашниятъ дипломатически агентъ Хитрово. Когато България бѣше тласната въ нови необмислени постъпки съ „съединението“ и послѣдствията му (въ 1885 г.) той — вече митрополитъ Търновски отъ 1884 г. — не се отказа отъ тежката мисия да иди съ една румелийска депутация при Руския Царь

Александра III и да го моли за милостиво и миролюбиво погледване къмъ българскитѣ работи и особно къмъ съединението на двѣтѣ Българи. Той забравя, че малко по-прѣди бѣха оставени безъ слѣдствие неговитѣ ходатайства, въ качеството му екзархийски делегатъ и управляющъ Софийската митрополия, правени прѣдъ сѣщото правителство за подобрѣние участъта на священниците, като се възстанови добавѣното имъ възнаграждение. Дългътъ той поставя по-високо отъ личнитѣ си неудоволствия. Прѣдъ задачата си като български патриотъ святителъ, той гледа на всичко друго, относяще се до неговата личностъ или до честолюбието си, като на много, много дребна работа. И колко пжти и въ каква изпъкнала и блѣскава форма той доказва, че за него прѣди всичко и погорѣ отъ всичко стои дълга, идеята, дѣлото! Сега (1885 г.) митрополитъ Климентъ отива въ Копенхагенъ, ходатайствува прѣдъ Царя снизхождение къмъ България, цѣла въ трепетно вълнение ожидаща думата на сина на Великия Царь Освободителъ. И само когато се чу думата на Царя, че „колкото за разединение и дума не може да бѣде“, България се поуспокои. Царската дума, наистина, се изпълни. България остана една, цѣла, неразединена.

Но истинска, велика помирителска задача митрополитъ Климентъ пое отгорѣ си слѣдъ десетъ години отъ това — на 1895 година.

Българскиятъ князь Фердинандъ, дошелъ слѣдъ прѣврата отъ 9 августъ 1886 год. и, седналъ на българския прѣстолъ въ 1887 г., не бѣше още припознатъ ни отъ една държава. Рускиятъ Царъ имаше своитѣ причини да се сърди и между двата народа—освободители и освободени — оставаше една хладина, която нѣкои мислѣха за „патриотизмъ“ да докарватъ до омраза. Българското отечество прѣкарваше вече нѣколко години ненормаленъ животъ. Официално се признаваше, че държавата се намѣрва въ изключителни условия на съществуване, съ които се оправдаваха цѣлъ низъ прискрѣбни явления, злоупотрѣбления, гонения на най-добритѣ синове на отечеството, междуособия, бѣсеня и застрѣлвания... Бѣше се отишло до тамъ щото да се промѣнява конституцията за да се освободи българския прѣстоноаслѣдникъ отъ това високо държавно задължение, което бѣше въждѣлението на народа: да бѣде православенъ и да се основе православна българска

династия. При това обстоятелство, което извика проявения на твърдѣ много малодушие у нашитѣ дѣйци и твърдѣ мъничко доблестъ въ нашата срѣда, митрополитъ Климентъ издигна пакъ гласъ и смѣло осжди това поведение, като изнасяше на високо знамето на православието и значението му за държавата. Една такава проповѣдь му сторѣ послѣдното заточение и мъчение.

Слѣдъ подобна тежка епоха на общественно-държавенъ животъ, биде повикано на власть ново правителство, което счете за първа своя священна длъжностъ да поправи международното положение на Княжеството и да помири освободени съ освободители.

Комахай ли не единствено лице, което да може да послужи за единъ изслушанъ и послушанъ ходатай, се налагаше митрополитъ Климентъ. Прѣди нѣкоя година (1893) той бѣше измъкнатъ като нѣкой държавенъ прѣстѣпникъ изъ своята митрополитска резиденция въ Търново зарадъ едно свое черковно слово, той бѣше влаченъ като злодѣй по мѣнастири Петро-Павловски и Гложенски отъ страна на привърженицитѣ на едно правителство. Той бѣше извършилъ тежко държавно прѣстѣпление, че въ недѣлята на православието (с. год.) държа енергично слово противъ „хора високостоещи, които съ голѣмо хладнокрѣвие гледатъ какъ се развива католическата, протестанската и пр. пропаганди въ ущърбъ на нашата православна вѣра и, вмѣсто да взематъ мѣрки за спирането имъ — тѣ ги насърдчаватъ и пр.“¹⁴⁾ Тази рѣчь се намѣри отъ тогавашнитѣ управници за анти-династическа, за бунтовнишка. И високопрѣосвященниятъ старецъ трѣбваше да пролежи цѣли 15 мѣсеци въ единъ мѣнастирски затворъ, да бжде сѣденъ и осѣденъ отъ български сѣдии, като мятежникъ.

При тази кръвна обида нанесена отъ българи, отъ български управници на знатния святителъ, на мнозина се не вѣрваше, че той ще се наражи съ тежката мисия да ходи въ Петербургъ и да моли за прощение прѣдъ Руския самодържець. И когато се чу, че той приема тази мисия, всички свѣ-

¹⁴⁾ Нѣмаме на рѣка други печатни свѣдѣния по станалото освѣтъ единъ подробенъ „Некрологъ“ отъ почитателитѣ му въ Търново, писанъ и издаденъ на 11 юлий 1901 г. на лѣтещъ листъ, отъ гдѣто заемаме думитѣ на рѣчьта му. Въ тоя лѣтещъ листъ е изложена на дълго и широко цѣлата скандална работа по задигането високопрѣосв. Климента отъ резиденцията му и заточаването му въ Петро-Павловския, а сетѣ — въ Гложенския мѣнастиръ.

стни българи усѣтиха, че отъ гърдитъ имъ се стоварва планина. Олекна имъ. Олекна имъ едно, защото патриотътъ-святителъ прощаваше, прѣди всичко, на своитѣ мжчители, като на такова, които „не вѣдятъ что творять,“ друго защото тѣ знаяха какво ще каже едно Климентово появление въ Русия, една негова дума прѣдъ Руския Царь. Тази Климентова дума бѣше станала особно важна, откакъ цѣлиятъ православенъ печатъ, рускиятъ най-много, изтъкваше неговата правда и доблестъ, неговитѣ тегла за православието.

И ние прѣживѣхме въ радостно вълнение и душевно покъртване днитѣ, прѣвъ които българската депутация, подъ прѣдсѣдателството на митр. Климента, литна въ Петербургъ. Телеграмата, че депутацията ще се приеме отъ Царя — каза доста много; извѣстието, че Царьтъ приказвалъ, прѣди приемане депутацията, на самѣ съ митрополита Климента, говорѣше още повече; а ласкавитѣ думи на Царь Николая II къмъ депутацията изказаха всичко, всичко.

Какво сж приказвали на самѣ българскиятъ святителъ и Рускиятъ Монархъ още положително не е разкрито. Удостоверява се само отъ близки участници въ депутацията, че Царьтъ полагалъ всичката си вѣра на думитѣ на митрополитъ Климента и очаквалъ отъ него отговоръ за да удовлетвори или да отхвърли ходайството на депутацията. Той попиталъ въ тайната ауденция високопрѣосвященный старецъ: „Наистина ли Ваше В. Прѣосвященство князь Фердинандъ прѣслѣдва православната черкова и покровителствува католичеството?“ — Сждбоносниятъ отговоръ е билъ: „Не, Ваше Императорско Величество. Азъ, като архиерей отъ тая черкова ви заявявамъ, че гонението на православното духовенство бѣ плодъ на политически страсти, отъ колкото на пропагандически цѣли.“ Тоя отговоръ роди цѣлия исторически прѣломъ въ руската политика, на който ние бѣхме свидѣтели. Слѣдъ него послѣдваха радостнитѣ събития.¹⁵⁾

България бѣ великодушно пригърната отъ Русия. Рускиятъ монархъ хвърли було на миналото и повърна своята благосклонность къмъ князь и правителство. Българскиятъ прѣстонаслѣдникъ се миропомаза, веткпи въ лоното на православието; господарьтъ на България основа по тоя начинъ православната династия и удовлетвори веднажъ за всѣкога

¹⁵⁾ В. „Миръ“, бр. 992 отъ 12 юл., уводна статия, I стр., 3 колона.

народното въздѣление. Припознаването на българския князь Фердинанда отъ страна на Русия и другитѣ велики държави не се забави. България зае едно отъ години загубено нормално международно положение. Ако не бѣше сторена въ цѣлия животъ на високопрѣосв. Климента друга заслуга, тази стигаше за да обезсмърти името му.

IV.

Людие, като митрополитъ Климента сж сѣкашъ прѣдопрѣдѣлени за подвижничество, за тежки трудове и важни услуги на челоуѣчеството. Животътъ имъ е изпълненъ изключително отъ дѣла, въ които тѣхното „азъ“ се винаги забравя, изчезва прѣдъ изпълнението на единъ дългъ и само дългъ. Въ дѣлъ на такива лица би трѣбвало да се падне една голѣма почестъ още приживѣ; знаещитѣ, помненцитѣ и цѣнещитѣ тия заслуги би трѣбвало да дадатъ справедливостъ, поне на дѣлата, ако не на самопожертвуващата се личностъ.

Митрополитъ Климентъ не бѣше честитъ да бжде достойно оцѣненъ при живота си. Приятели и почитатели го уважаваха и цѣняха високо, но значителна частъ негови „политически“ и лични неприятели го намѣрваха за опасенъ на държавата. Отъ тукъ и онова безразсѣдно прѣслѣждане за неговитѣ святителски рѣчи, за неговата проповѣдь въ полза на православието, проповѣдь, която му се налагаше, и, която той извършваше и съ умѣне, и съ присърдце, и съ постоянство. Митрополитъ Климентъ бѣше единъ отъ голѣмитѣ черковни оратори, както бѣше единъ отъ личнитѣ ни писатели, както бѣше единъ отъ свѣтлитѣ общественни дѣйци

България загуби идеалния си общественъ дѣецъ, българската православна черкова—своя несъкрушимъ стълпъ и българската книжнина — единъ отличенъ работникъ. Нѣма вече тоя доблестенъ патриотъ, който бѣше много пѣти ободрително срѣдище на нравствената сила; нѣма тоя перархъ, който носѣше свѣтлитѣ завѣти на Паисиевци и Неофитофци; нѣма безстрашния проповѣдникъ на правдата и доброто — въ нашата дребнѣща срѣда! Той изчезва съвсѣмъ отъ срѣдата на все повече и повече редѣещитѣ редове на знаменити и многозаслужили дѣйци; но той остави богато наслѣдие — велики дѣла съ високо поучителни примѣри.

С. Марково, 1 августъ 1901 год.

С. С. БОБЧЕВЪ.

Книги отъ сѣщия авторъ:

Нѣколко думи за българското обичайно право. Пловдивъ, 1893.
Стр. 91.

Програма за събиране и изучаване народнитѣ обичаи. Стр. 26.
Сборникъ на Българскитѣ юридически обичаи. Гражданско
право. ч. I, отд. I. Пловдивъ, 1897. Стр. 302. Цѣна 4 лева.

Юридически книжки. I. За вѣчния миръ. Очеркъ по междуна-
родното право. II. 1899.

Прѣгледъ на българския периодически печатъ (1844—1894).
Помѣст. въ „Юбилеенъ Сборникъ“ по случай 50 годиш. на Българ.
журналистика. Стр. IV+116. Пловдивъ, 1894 г.

Историята на Българ народъ. По Д-ра К. Иречка. Издание и
печатъ на Хр. Г. Дановъ. 1881. Стр. 304 на гол. 8-ми. Ц. л. 2.50.

История на Българския народъ. Учебникъ за горнитѣ класове
на гимназитѣ и срѣднитѣ училища. Трето съвсѣмъ прѣработено
издание на Хр. Г. Дановъ. Пловдивъ. 1899. Цѣна 2 л.

Краткъ учебникъ за българската история отъ най-старо врѣме
и до днесъ, за тривласнитѣ училища, споредъ програмата. 4-то прѣ-
работено изд. на Хр. Г. Дановъ. Пловдивъ. Стр. 120 на 8-ми. Цѣна
1 левъ.

Руско-Турската война (1877—1878). Очерки и разкази. Второ
издание. Печатница Хр. Г. Дановъ, 1897 г. Стр. 167. Цѣна 1 л.

Пѣтуване около свѣта. Прѣводъ отъ френски. Издава Д-во
„Промишление“. Ц. Печ. на Карапетровъ и др. 1874. 12^о, 320 стр.

Съкратена Османска История, отъ появяването на османитѣ и
до сега, включително врѣмето на падането на Българ. царство. Цар-
иградъ. Издава печатарско Д-во „Промишление“. 1871, 8^о.

Письма о Македоніи и Македонскомъ вопросѣ. Брошура на
руски, печатана въ С.-Петербургъ. 1889 г. Ц. 1 л. и 50 ст.

Четири недѣли въ Херкулесбадъ. Откъслеченъ дневникъ. Плов-
дивъ, 1897 г. Стр. 58. Цѣна 50 ст.

Поклонение на Светата Рилска Обителъ. Пл., 1898 г. Стр. 72.
На всесвѣтската Парижка изложба, 1900 г. София 1900 г.
Стр. 80. Ц. 1 л.

Българска Сбирка, списание за книжана, исторически и обществени
знания, излиза мѣсечно въ София подъ редакц. на С. С. Бѣчевъ. Година VIII.
(1901). Год. абонаментъ 8 лева. — Въ администрацията се намиратъ за продажъ
и другитѣ годишници.

Юридически Прѣгледъ, списание за право, законодателство и юриспруден-
циал., излиза мѣсечно въ София подъ ред. на С. С. Бѣчевъ. Год. IX (1901).
Год. абонаментъ 10 лева.